

TUTO ŽIJEM

—

TUTO MREM



MEDZINÁRODNÝ FOLKLÓRNY FESTIVAL
MYJAVA

TUTO ŽIJEM – TUTO MREM

(Smolenice, Orešany)

MYJAVA '89

Pripravil Pavol Novák v spolupráci s Viliamom Hlbockým
a spoluobčanmi, ktorí poskytnú rady a informácie

Myjava 2024

MYJAVA'89



TUTO ŽIJEM · TUTO MREM

(Smolenice · Orešany)

Štvrté pokračovanie reedícií festivalových zborníčkov sme tento rok opäť prispôsobili programu aktuálneho ročníka. Hlavnou témou 64. Medzinárodného folklórneho festivalu MYJAVA 2024 je etnická rozmanitosť Slovenska.

Zborníček s názvom *Tuto žijem – tuto mrem* je venovaný kultúre Malých Karpát, resp. súčasným obciam Smolenice, Lošonec, Horné a Dolné Orešany (okres Trnava). Autori popisujú samotné obce a vybrané prejavy ich tradičnej kultúry, ako sú tradičný odev, tradičná remeselná výroba, tanečné a hudobné prejavy, ale venujú sa aj opisu nemeckej etnickej menšiny žijúcej v tejto lokalite. Prvky tradičnej kultúry týchto obcí budete môcť vidieť v sobotných programoch *Kleine Karpaty*, *Folklórna škola mravov stodola* (autorka oboch V. Hajdučíková) a v nedeľnom detskom programe *Tradícia na dosah!* (autorky K. Polachová, M. Vargová).

Nemecké etnikum, ktoré v rámci Slovenska žilo aj na území Malých Karpát sa v programe festivalu predstaví aj v ďalších podujatiach. Výstava v areáli amfiteátra bude venovaná ženskej pokrývke hlavy, tzv. *koke*, ktorú nosili Nemky v okolí Prievidze a Nitrianskeho Pravna (autorka L. Oršulová). Ženská spevácka skupina Marmon zo spišskej Chmeľnice sa predstaví v programoch *O pamäti v hudbe* (autorka A. Lukáčová) a *Z jednej zeme* (autorka K. Babčáková).

Slovensko vždy bolo a je multietnickou krajinou – ľudia sem prichádzali za prácou, lepším životom alebo tu hľadali útočisko. Táto zmes kultúrnych prvkov významne pomohla vytvoriť slovenskú kultúru a je neoddeliteľnou súčasťou jeho kultúrneho dedičstva tak, ako ho poznáme dnes. Nezabúdajme na týchto ľudí a budme vďační za ich prínos. Prajem vám príjemné čítanie tohto zborníčka a množstvo zážitkov z nadchádzajúceho ročníka festivalu.

Katarína Mičicová

Zborníček *Tuto žijem – tuto mrem* je pomôckou k poznaniu regiónu na úpätí Malých Karpát v trnavskom okrese, známeho podľa obcí Orešian alebo Smoleníc. Folklórna skupina má na tohoročných jubilejných slávnostiach na Myjave neľahkú úlohu – predstaviť sa v samostatnom profilovom scénickom programe a zároveň pripraviť výstavu zobrazujúcu tradičnú kultúru v jej hmotných a výtvarných prejavoch. V sprievodných textoch týchto podujatí nemôžu vypovedať všetko, čo o tradíciách svojho rodiska vedia, rovnako nimi nemôžu podať ani súhrnnú monografiu. Preto návštevníkom slávností pripravili aspoň stručný sprievodný zborníček, ktorý ich uvedie do histórie a ľudovej kultúry kraja. Treba ešte pripomenúť, že publikačnou formou vyšla obsiahla monografia učiteľa a historika Štefana Jastrabíka *Smolenice* (Veda, vydavateľstvo SAV, 1975/1) kde sú viaceré údaje podrobnejšie rozvedené. Za pomoc ďakujeme PhDr. J. Paličkovej, CSc.

Daniel Luther

*V Orešanoch som zrodení,
V Lošonci mám potešení,
tuto žijem, tuto mrem,
Orešani milujem...*

... nepoznám krajšie a plnšie vyznanie lásky k nášmu rodnému kraju ako toto, ktorá do slov ľudovej piesne vložil neznámy autor za nás všetkých: Smoleničanov, Orešancov i Lošončanov.

Je to zároveň i vyznanie hrdej príslušnosti k rodisku, ktorá sa nachádza pod najvyšším vrchom Malých Karpát, nazývaným Záruby. Tu, na ich svahoch, ktoré zbiehajú na juhovýchod do trnavsko-hlohoveckej roviny, sa rodí nenapodobiteľné červené orešanské víno. Krásny je tento kraj! Tu sa snúbi úrodná rovina s kamenistými úbočiami lemovanými zalesnenými vrchmi, kde horské doliny sa spleťajú do tienistých zákutí. Nad tým všetkým panuje utešený Smolenický hrad. Ako drahokam v prstenci hôr sa díva ponad stráne obťažené plodonosným viničom na šire lány roviny s vlniacim sa obilím.

Tomuto požehnanému kraju s bohatou históriou a s nemenej zaujímavou ľudovou kultúrou sa vraví Orešansko, či skrátene Orešany. Jeho predstaviteľmi sú dediny Dolné a Horné Orešany, Smolenice s bývalou Smolenickou Novou Vsou a v súčasnosti s miestnou časťou Lošonec.

Radi by sme Vám pri príležitosti 30. jubilejného ročníka západoslovenských folklórnych a mierových slávností (ZVMS) Myjava '89 prostredníctvom tohto zborníčka aspoň čiastočne priblížili náš svet, naše Orešany, našu ľudovú kultúru, tradície, piesne i obyčaje, ktoré s úctou zachovávame pre nové generácie a na ktoré sme takí hrdí.

Napokon každý človek by mal mať svoje „Orešany“, lebo bez nich nemôže byť naplno človekom...

HISTORICKÉ ÚDAJE



Smolenice (1256 *Somolia*) boli osídlené už v neolite. V cho-tári sa nachádza mohylník zo staršej doby bronzovej, skýtske hradisko na vrchu Molpír, kelt-ské sídlisko i pozostatky osady z čias Veľkej Moravy. Obec patrila grófam z Pezinka a Sv. Jura, roku 1388 hradu Korlátka a od roku 1438 hradu Smole-nice.

Smolenice sa už v prvej polovici 16. storočia uvádzajú ako mestočko, od 17. sto-ročia s právom usporadúvať trhy, jarmoky a vybudovať si opevnenie. Roku 1751 vznikol cech čižmárov, 1782 cech krajčírov. Od 18. storočia sa tu rozvíjala džbankárska výroba, panstvo malo pivovar a liehovar. Dnešný zámok bol vybudovaný v 20. storočí na miesto niekdajšieho stredovekého hradu. Dnes slúži pre potreby vedeckých pracovníkov SAV. V blízkosti obce je vybu-dované rekreačné stredisko Jahodník, pre verejnosť je sprístupnená kvapľová jaskyňa Driny – časť malokarpatského krasu.



Smolenická Nová Ves (1363 *Vyfa-lu, Nestych*) kedysi pa-trila trnavskému rádu klarisiek. Tu sa narodil vynálezca padáku, pôvodne murár a kamenár Šte-fan Banič (1870 – 1941). V roku 1960 sa obec zlúčila so Smolenicami.



Lošonec (1332 *Losinch*) v 16. storočí spustošili Turci. V roku 1589 ju znova osídlila Anna Losonczyová zo zemepánskeho rodu Losonczyovcov, podľa neho dostala aj meno. Predtým sa tak tiež menovala podľa vlastníka Jakuba Duby – Dub. Od roku 1976 je súčasťou Smoleníc.



Horné Orešany (1296 *Gyows*) patrili panstvu Smolenice. Získali výsady mestečka s právom konať jarmoky a trhy. V 16. storočí sa tu usadili Habáni. Koncom 18. storočia fungovala manufaktúra na výrobu vínneho octu a vínneho kameňa. Roku 1872 tu postavili Pálffyovci továreň na farby a laky. Pestovaním kvalitných odrôd viniča patrí medzi najznámejšie vinohradnícke obce.



Dolné Orešany (1253 *Gyos*) patrili k panstvu Červený Ka-meň. Aj tu sa usadili Habáni a venovali sa najmä džbankárstvu.

POZNÁMKY O ĽUDOVEJ KULTÚRE

Svedkami osudov kraja, jeho kontaktov s bližším i širším okolím, vonkajších vplyvov i zložitého vnútorného vývinu, dokladmi nepretržitej kontinuity tunajšieho osídlenia sú početné a významné archeologické náleziská, bohaté archívne dokumenty, zachované hmotné pamiatky, malebné zrúcaniny stredovekých hradov, kaštiele i skromné budovy prvých škôl či drobných architektur a plastík v jednotlivých obciach a v ich chotároch.

Dokladom osudov kraja a jeho obyvateľov je i tunajšia ľudová kultúra. Charakterizuje ju spätosť s pôvodným zamestnaním – roľníctvom a vinohradníctvom, ktoré nachádza odraz vo zvykoch, folklóre a výtvarnom umení. Na formovaní ľudskej kultúry sa však výraznou mierou podieľali i tunajšie mestecká s množstvom remesiel. Z týchto sa najvýraznejšie opäť prejavili tie, ktoré slúžili miestnemu obyvateľstvu a jeho základným zamestnaniam, či už išlo o halenárov, tkáčov, čižmárov alebo debárov, hrnčiarov a džbankárov.

Popri slovenskom etniku sa postupne v kraji usadzujú nemeckí kolonisti, ktorí zakladajú nové vinice či otvárajú bane, útočisko tu nachádzajú Chorváti prchajúci pred Turkanmi, i novokrstenecí exulanti, hľadajúci väčšiu toleranciu k svojráznym formám svojho náboženského i spoločenského života. Ešte v 19. storočí povolávajú majitelia do tunajších lesov drevorubačov z Rakúska a Bavorska.

Zatiaľ čo pamiatky po staršom nemeckom osídlení juho-slovenských obyvateľov v súčasnosti zaznamenávame už len v neslovenských rodných menách slovenských rodín, trvalú pečať svojho pôsobenia zanechali Habáni v západoslovenskej keramike a lesní robotníci Huncokári v svojráznom charaktere svojich obydlí na lesných samotách a v osobitnom zvykosloví, ku ktorému sa pridalo aj slovenské obyvateľstvo. Táto pestrá mozaika rôznorodých prvkov a vplyvov sa do pôvodnej kultúry západoslovenského ľudu postupne včleňovala tak, že dnes tvorí organický celok s výraznými špecifickými črtami.

ĽUDOVÝ ODEV

Oblasť, ktorej je venovaný tento zborníček, patrí k variantu tzv. trnavského kroja. Charakterizuje ho materiálové, tvarové i motívické bohatstvo spracované výrazným podielom vyspelej ručnej práce často na profesionálnej úrovni.

I keď v súčasnosti tunajší tradičný odev dožíva v niektorých charakteristických prvkoch, špecifickej skladbe a siluete v oblečení starších žien, bohatstvo niekdajšieho oblečenia potvrdzujú vystúpenia folklórnych skupín a slávnostné príležitosti, pri ktorých sa ich účastníci obliekajú do početných zásob krojových súčastí, dodnes s pietou uchovávaných v mnohých domácnostiach.

Zaujímavosťou tunajšieho tradičného odevu bolo spájanie domácich materiálov s materiálom kupovaným, domácej práce roľníckych žien s prácou dedinských špecialistov a remeselníkov, archaických, rudimentárnych prvkov s prvkami výrazne ovplyvnenými dobovou módou, najmä honosného baroka. Popri sebe tu jestvovali odevné súčasti z domáceho konopného plátna jednoduchých strihov a súčasti zo vzácných kupovaných materiálov, ktorých honosnosť zvyšovala zložitá, bohatá výšivka šitá vlnou, hodvábom i niťami z pravého zlata a striebra.

Konopné odevné súčasti v podobe ženských rubášov a mužských gatí a košiel sa najdlhšie zachovali v pracovnom oblečení, pretože najlepšie vyhovovali namáhavej telesnej práci a odolávali častému praniu. V sviatočnom odeve dominovali jemné súkno, hodvábne látky rôzneho druhu, brokáty, zamat. Jemné biele plátna, batisty, vapéry a tyl tvorili podklad pre výšivku rukávov, košiel, golierov, čepcov, šatiek a obradových textílií. Potreba veľkého množstva vyšívaných súčastí viedla k vzniku špecialistiek – vyšívачiek a predkreslovačiek vzorov pod výšivku, tzv. *pisárov*. Tie často v minulosti dokazovali svoju fantáziu a zručnosť i v nástennej maľbe v kuchyniach a na priečeliach domov.

DŽBÁNKARSTVO

Ako sme už spomenuli, od druhej polovice 18. storočia v Smoleniciach popri iných remeselníkoch pracovali aj džbankári. Džbankárstvo existovalo nielen v Smoleniciach, ale aj v ich okolí, hlavne v Košolnej, Suchej nad Parnou, v Boleráze, Trstíne a v Dobrej Vode. Najväčší rozmach tohto remesla priniesli so sebou Habáni, a to výrobou fajansového riadu, ktorého výrobu držali dlho v tajnosti. Neskôr, keď sa tajomstvo výroby odhalilo, habánske dvory sa rozpadli, jednotliví majstri sa osamostatňovali a bolo už dosť aj slovenských hrnčiarov, Smolenice sa stali jedným zo džbankárskych stredísk. Tu sa rozvinula vynikajúca výroba riadu s červenou výzdobou, tzv. „spáleného zlata“. Takýto riad sa vyrábal v Stupave, Smoleniciach, Holíči a v Košolnej. Najznámejší džbankár v Smoleniciach bol Tomáš Kitta. Ďalším zo zabudnutých hrnčiarov bol výrobca jedinečných flámskych kachiel Anton Orsagh z Lošonca. Vyrábal kachlice hnedej, ale i zelenej farby, v tzv. morskej zelene. Popri tom sa venoval aj figurálnej výrobe, a to predovšetkým hračkám pre deti. Hlinu kopal pod Jahodníkom, v časti chotára Pustáky. Smolenickí hrnčiari zasa kopali, hlinu na východnom okraji chotára, neďaleko hliniska Šarkan v časti Hrnčiarky.

Džbankárstvo ako remeslo zaniklo v Smoleniciach v druhej polovici 19. storočia, k čomu prispela výroba kameninového riadu, potom porcelánu a napokon aj dostatok plechového a železného riadu.

ĽUDOVÉ HUDOBNÉ NÁSTROJE

Kraj nevynikal špecifickosťou používania dnes už vzácnych hudobných nástrojov. Žijú však ešte pamätníci, ktorí poznali gajdy ako funkčný hudobný doprovod k tancu, voľné malé sláčikové zoskupenia, zv. dvojky, trojky, štvorky. Posledný cimbalista hral na tzv. malý cimbal. Bol však po úraze a preto mohol hrať iba jednou rukou. Známe boli cigánske hudby (zvané bandy) zo Smolenickej Novej Vsi, blízkej Dlhej.

Z rozprávání i výskumov sú doklady o výskyte signálnych nástrojov – tulikáčov, ktoré sa zhotovovali z volských rohov a slúžili ako dorozumievací prostriedok strážcov vinohradov, peregov. Používali sa aj vinohradnícke trúby.

V čase šírenia novouhorskej piesne staršie hudobné nástroje museli ustúpiť dokonalejším. Popularitu získali dychové hudby. Najstarší doklad o dychovej hudbe v Smoleniciach súvisí s tunajším hasičským zborom, založeným v roku 1892. Tento hasičský zbor mal dychovú hudbu už v období pred 1. svetovou vojnou. V sólovom hudobnom prejave si našla svoje miesto gombíková harmonika – heligónka.

ĽUDOVÝ TANEČNÝ PREJAV

Výskumu tancov a piesní sa v našom regióne venovala značná pozornosť zo strany profesionálnych hudobníkov, choreografov, ako i súkromných zberateľov. Najmä tanečná časť je v týchto kruhoch dobre známa a aj zdokumentovaná knižne i vo filmovej tvorbe. Najznámejšie sú u nás:

a) skoky, čardáš, trasená, ktoré majú osobitú „orešanskú” formu;

b) tance s pevnou formou – paligátor, sotýš, hrozená, ježová, židovka, Šije boty švec, Mali ste ma má mamičko, Orešanské vršky holé;

c) tanečné hry – metlová, zrkadlová, na kominára, káčerový tanec.

Na tomto mieste treba vyzdvihnúť zásluhy Štefana Blažu-Kučeráka, rodáka z Horných Orešian, ktorý sa zaslúžil o zdokumentovanie, propagáciu a šírenie orešanskej tanečnosti. Využívame túto príležitosť na vyslovenie uznania od všetkých nás, ktorí milujeme folklór. Ako výborný tanečník reprezentoval náš malý región aj na jednom z prvých ročníkov dnes už medzinárodného festivalu Strážnica. K udržaniu tanečnej tradície prispeli aj učiteľ Štefan Blažo, ktorý viedol folklórnu skupinu v štyridsiatych

rokoch, a Michal Indrichovič. Aj im patrí naša vďaka.

ĽUDOVÉ ZVYKY

Moderný spôsob života vytlačil nielen ľudový kroj, ale i ľudové obyčaje a zvyky. Ešte donedávna sa udržiavali svadobné zvyky, ale v súčasnosti sú už aj tie na ústupe. Svadobné zvyklosti boli súhrnne spracované v publikácii *Svadobné zvyky v Horných Orešanoch*, ktorú v roku 1973 vydal MNV Horné Orešany ako účelovú publikáciu.

Okrem svadobných zvykov sa do dnešných čias sporadicky zachovávajú fašiangové obchôdzky a pochovávanie basy. Na Kvetnú nedeľu deti nosia letečko a pri tradičných domácich zakáľkách sa v niektorých rodinách dodržiava tradícia svinského tanca, inak nazývaného aj karmina. Pôvodne to bola rodinná slávnosť, ktorá sa postupom času obohatila o využívanie masiek – prestrojenia, a tým aj možnosti hýrivej zábavy.

Zvykoslovie regiónu obohatil príchod lesných robotníkov z Rakúska a Bavorska, drevorubačov – Huncokárov (skomolenina nemeckého slova Holzhacker – drevorubač).

HUNCOKÁRI

Huncokári tvorili menšinovú osobitnú skupinu najmladšieho nemeckého osídlenia. Ich najväčším sviatkom bol 22. január, zasvätený menu sv. Vincenta. Bol to deň huncokárskych hodov, ktorého oslavu postupne prevzali aj domáci drevorubači. Tieto hody a zábava s nimi spojená sa podnes nazývajú Hojcancom. Časom nemeckí osídlenci splynuli s domácim obyvateľstvom, avšak tradícia huncokárskych hodov zotrváva do dnešných čias a to v podobe vincentských zábav. Súčasťou zábavy je súťaženie v pílení dreva, jeho presnosti a rýchlosti.

OREŠANSKO V UMELECKEJ TVORBE

Rázovitosť Orešanska sa stala pre mnohých našich poetov a románopiscov inšpiračným zdrojom.

Už Ján Hollý v óde *Na krásnu záhradu* menovite spomína Bílu Horu, Havranicu, Veterlín, Šašliniu Babu nad Smolenicami. Dokonca v epose *Svätopluk* časť deja umiestňuje nad Smolenice: „[...] jak keď najpruďší od Bílich negli Hor se fuják [...] místo je kraj Bílej Hory naproti východu slnka, kdežto sa táto kloní, a z víški do úvalu schádza, od Havranej dalekéj Skali, Šašliny ménom [...] Tátoša dá se hledat na krutém Vetrline [...] on z Babí vácej krát na samú až dostrlil Ostríž [...]”

Ludovít Štúr napísal v roku 1836 báseň *Pohled z Bílej Hory*, v ktorej ospieval napredovanie slovenského národa napriek všetkému útlaku.

Smoleniciam a ich okoliu venoval časť svojej básnickej tvorby aj František Hečko. Narodil sa v blízkej dedine Suchá nad Parnou, ale hlásil sa aj k Smoleniciam, odkiaľ pochádzala jeho rodina. Jeho básne *Smolenické pole* a *Západom krvavé sú dedinské stodoly* zhudobnil skladateľ Ladislav Stanček. Korene Hečkovho románu *Červené víno* siahajú tiež k Orešanom a Smoleniciam. Nejednu báseň tomuto kraju venoval i básnik Viliam Turčány; v zbierke *Járky v kraji* nájdeme i báseň *V orešanskom kostelíčku*.

Výrazná ľudové plesne upravil v Orešanskej veselici Zdenko Mikula, ktorá v choreografii profesora Nosála bola dlhotrvajúcim číslom v programe Lúčnice. Veľa tanečných motívov z tohto kraja bolo spracovaných i pre program SEUK-u, či významných amatérskych súborov.

Prvé prejavy folklorizmu sa i v našom kraji spájajú s národným hnutím v 19. storočí. Národne uvedomelí kňazi, učitelia, drobná inteligencia sa usilovali pôsobiť na zachovanie jazyka a národné uvedomenie osvetovou a kultúrnou prácou. Najmä ochotnícke divadlo pomáhalo kultivovať reč a aktivizovať najmä mládež. V mnohých vtedajších divadelných predstaveniach, zväčša z dedinského prostredia, sa dobre uplatnil miestny kraj, ba často aj

zvyky a tance. S takto zameraným vystúpením sa v roku 1908 zberala do Prahy na jubilejnú hospodársku výstavu aj smolenická mládež. Napriek zásahom maďarských žandárov sa zájazd vďaka húževnatosti organizátorov uskutočnila smolenická mládež v pražskom divadle na Vinohradoch, v prestávkach medzi predstavením, ukázala divákovi ľudové tance vo svojich krásnych krojoch.

SPOMIENKY O PRVÝCH NÁRODOPISNÝCH SLÁVNOSTIACH Z PERA MICHALA INDRICHOVIČA

Prvé Národopisné slávnosti v Smoleniciach boli v rokoch 1934 alebo 1935 v letných mesiacoch. Konali sa pod záštitou okresného náčelníka dr. Beňovského, v istú nedeľu. Program bol nasledovný:

Ráno slávnostný budíček dychovou hudbou o desiatej hodine slávnostná omša vo farskom kostole, pri ktorej spieval miešaný zbor údajne z Voderád. O dvanástej hodine slávnostný obed pre účinkujúcich v záhrade pri reštaurácii Špička. O štrnástej hodine slávnostný sprievod účinkujúcich zo Smoleníc na Jahodník (Škrabák) za doprovodu dychovky.

Program na Jahodníku v priestore pri kúpalisku:

1. Štátne hymny zahrala dychovka
2. Otvorenie (miestny notár dr. Hostin)
3. Slávnostný prejav (dr. Beňovský)
4. Vystúpenie Voderadského spevokolu s piesňou *Pod Javorinou večer sadá*
5. Orešianske piesne a tance (súbor z Horných Orešian pod vedením učiteľa Blažu)
6. Vystúpenie telocvičnej jednoty (cvičenie s náradím)
7. Záver a ukončenie oficiálnej časti slávností (dr. Hostin)
8. Koncert dychovej hudby a voľná zábava do osemnástej hodiny

Druhé národopisné slávnosti sa konali v júni v roku 1938, usporiadané spolkom Združenie katolíckej mládeže.

Nedeľa.

Ráno o ôsmej budíček, po ňom precvičenie programu, o štrnástej hodine slávnostný sprievod krojovaných skupín zo Smoleníc, Neštýcha a Trstína za doprovodu dychovky na miesto konania pod Zámkom.

Program:

1. Vztýčenie vlajky a hymny
2. Otvorenie (miestny funkcionár spolku R. Petrák, učiteľ)
3. Slávnostný prejav (v. d. p. Mondok)
4. Pieseň *Rušaj, junač mladá*
5. Cvičenie dorastencov Orla z Trstína (Nádaš)
6. Koncertná skladba pre dychovku z Trstína
7. Slovenská beseda. Tancovala smolenická a neštyšská mládež v krojoch štyri kolá po štyroch pároch. Spev tanečníkov doprevádzala dychová hudba.
8. Záver s poďakovaním pre účinkujúcich a ostatných prítomných a ukončenie urobil opäť učiteľ R. Petrák. Večer boli tanečné zábavy v miestnych reštauráciách u Kočího a u Špičku.

FOLKLÓRNA SKUPINA

V roku 1983 vznikla pri Závodnom klube ROH n. p. Chemo-lak Smolenice folklórna skupina, ktorá v súčasnosti združuje milovníkov folklóru z Horných Orešian, Lošonca, Smoleníc, Trstína a Bukovej vo veku od 16 do 70 rokov. Jej organizačným a umeleckým vedúcim je Pavol Novák, dramaturgom Viliam Hlbocký, vedúcim dychovej hudby Colorka Albert Bujan.

Folklórna skupina za krátky čas svojej činnosti vystupovala na všetkých popredných festivaloch a podujatiach u nás – vo Východnej, v Strážnici, Detve, Myjave, na celoslovenských súťažiach speváckych skupín v Senci a Považskej Bystrici. Najväčším úspechom bola doteraz dvojnásobná účasť vo finále Celoslovenskej prehliadky

folklórnych skupín v Žiline. Skupina má za sebou nahrávky pre Čs. rozhlas i Čs. televíziu. Základom je však účinkovanie na miestnych podujatiach v obci a na okolí, pri slávnostných akadémiách, významných výročiach, výročných schôdzach, na okresných prehliadkach, v rámci Medzinárodného družstevného dňa v Červeníku, ale aj pri dožinkoch či vinobraní v Modre alebo na zámku pre pracovníkov SAV. Obohacuje tak kultúrny život svojich spoluobčanov.

Doteraz si skupina pripravila tieto programy: *V Orešanskej pivnici*, *Ej, vínečko, vínečko* a *Okolo preša* (čerpajúce z bohatých vinohradníckych tradícií), *Na vojnu a Zmluva* (regrútske pásmo), *Svinský tanec* (spracúvajúci zábavy pri zakáľáčkach), *Veter fučí* (tanečné pásmo), *Ze sobáša, Ráno na káčera* (viažuce sa k svadobným zvykom) a nakoniec *Mládenecké piesne*.

ETNOGRAFICKÉ MOTÍVY REGIÓNU

O vzniku obcí kolujú viaceré povesti. Kedy ktorá povesť vznikla, dnes už nikto nezistí. Tradícia ich však zachovala dodnes. Jednou z najznámejších povestí je povesť o vzniku obce Smolenice. Rozpráva o tom, ako jeden smoliar viezol tadiaľto na voze smolu. V tom čase panstvo naháňalo jeleňa. Splašný jeleň skočil smoliarovi do cesty a prevrátil mu voz. Smola sa vyliala a nešťastný smoliar na otázku panstva, prečo tak bedáka, vraj odpovedal: „Smole nic.“ Miesto, kde sa to stalo, sa odvtedy nazýva Smolenicami. Toľko povestí. Historickým podkladom je výroba smoly v ihličnatých lesoch, ktorých je na okolí Smoleníc dostatok.

Obdobne so vznikom názvu Smolenickej Novej Vsi, ktorá sa pôvodne volala Neštich, sa traduje povesť z čias tureckého vpádu na naše územie. Jej obsah nezodpovedá historickej skutočnosti, ale ľud si ju rád traduje, a to najmä pre jej humoristicko-vulgárny charakter. Keď vraj Turci vpadli do dediny, všetci obyvatelia sa ukryli v horách. Iba jedna starenka, čo nevládala zutekať, skryla sa pod most. Turek so zbraňou v ruke ju zbadal a pýtal sa jej: „Štich?“ Na smrť preľaknutá starenka odpovedala: „Ne štich!“ No, a tak odvte-

dy sa táto obec, dnes už súčasť Smoleníc nazývala Neštich.

Z poddanských čias sa traduje niekoľko povestí o zbojníkoch. O ich odvážnych a huncútskych činoch proti panskej svojvôli. Dokonca o Jánošíkovi. Predovšetkým však o Hrajnohovi a jeho družine. Títo zbíjali v okolí Vrbovíc, Jablonice, Bielej Hory pri Trstine, kadiaľ viedla veľmi významná obchodná cesta cez Malé Karpaty na Moravu už v časoch starobylej Českej cesty. V tejto oblasti bolo niekoľko významných hradov: v Bukovej Ostrý kameň, v Cerovej Korlátka a ďalšie. Všetky tieto danosti vytvárali pre zbojníčenie vhodnú pôdu, a tým aj pre vznik povestí. Najviac ich koluje okolo osoby Hrajnohu. Ľud si rozprával, že sa narodil pod Holým vrchom pri Orešanoch, iní tvrdia, že bol vraj mäsiarom v Trstíne a tiež, že keď ho chytili a odsúdili, popravili ho lámaním v kolese na smolenickom hrade.

Ľudové povesti idú až tak ďaleko, že spájajú Hrajnohu s Jánošíkom. Historická skutočnosť je však taká, že Jánošík bol popravený v roku 1713 a ako dokladajú súdne spisy, Hrajnoha začal zbíjať až okolo roku 1730. Pri zbojníčení zašiel najďalej do Melčíc v okrese Trenčín a do Starého Hrozenkova na Moravu. Juraj Hrajnoha pochádzal z myjavských kopaníc a bol ženatý. Najprv sa podarilo chytiť z jeho spoločníkov Jána Biľčíka a Jána Vráblika, ktorí sa po veľkom mučení priznali, že majú spojenie s Hrajnohom. Netrvalo dlho a chytili aj Hrajnohu. Uvážnili ho v Trnave a v Leopoldove. Smolenický pán – gróf Erdödy podal naňho žalobu pre zbíjanie a vraždy. Trnavský súd dňa 27. júna 1768 odsúdil Juraja Hrajnohu na trest smrti rozštvrtením a vyvesením na výstrahu pre iných na kolese. Vtedy mal Hrajnoha 50 rokov. Kde bol popravený a pochovaný, o tom niet historických záznamov, ľudová povesť však hovorí, že ho vraj pochovali za mestskú hradbu i ohradu vtedajšieho cintorína neďaleko cesty do Bolerázu. Na jeho hrob privalili veľký kameň, ktorý po premiestnení možno ešte i dnes vidieť. Koľko je na tom pravdy, ťažko už dnes doložiť. Pravdou však je, ako spomínajú starší občania, že sezónni poľnohospodárski robotníci, ktorí prichádzali z Kysúc pracovať počas leta na panský veľkostatok, cho-

dievali k tomuto kameňu modliť sa a pálievali na ňom sviečky za Hrajnohu ako svojho ochrancu a patróna.

Nemenej je zaujímavá i povesť o dobrom duchu smolenického hradu. Jej obsahom je potrestanie krutého kastelána hradu, keď chcel zničiť šťastie a lásku svojho poddaného.

BALADY

K povestiam o smolenickom hrade sa v jeho okolí družia i ďalšie skvosty ľudovej slovesnosti, akými sú piesne a balady. V balade *Dole pod smolenským zámkom* je nielen v slovách, ale aj v krásnej melódii vyspievaná žalosť matky nad zakliatymi deťmi. Text balady uverejnil Ján Kollár v zbierke *Národné spievanky*, Budín 1835. Tomuto zverejnenému textu chýbal melodický nápev. Tento sa našiel dodatočne počas výskumu ľudovej kultúry v Smoleniciach a to v jedinom variante (viď príloha).

Text podľa J. Kollára:

*Dole pod Smolenským zámkom
pretekáva voda jarkem
Keď hviezdičky vychádzajú, húsky
sa tam kúpavajú.*

*Dve husičky, dve sestričky
zaklnuté od mamičky.*

*A keď ony vychádzajú,
tak sa ony zhovárajú:
sestra, s zlatýma krídlama,
už sú hviezdičky nad nama,
plujem nadol, po tom jarku
až k tomu našemu dvorku.*

*Mati sedí u lavičky,
drobí kúrky do vodičky,*

*drobí kúrky aj strídečku,
zlatým húskam do járečku:
Zbírajte si moje deti,
čo vám drobí smutná mati.*

*Tak sa ony zhovárajú
a milostné objímajú,
na svú bídu naríkajú,
své mati sa zaželajú
až do šóreho svitaní,
až do ptačieho spívaní.*

*Keď hviezdičky zapadajú,
žalostne sa rozlučujú,
každá dáva svojej mati
z krídelenka pérek zlatý,
z krídelenka pérek zlatý,
čo stojí za peňaz zlatý.*

Text podľa Blahútovej:

*Héj, pod Smolinským zámkom,
pretekáva voda járkom,
ket hvezdički vichádzajú,
húski sa tam kúpavajú,
dve husički, dve sestričky,
zaklenuté od mamičky.*

2. a 3. sloha je zhodná
s Kollárovým textom, iba
prispôsobeným nárečím. 4.
a 5. slohu interpretka
nepoznala.
(Poznámka autora)

PIESNE

Nemožno tu predstaviť celú šírku ľudovej piesňovej tvorby nášho kraja. Tak aspoň niekoľko ukážok. Zaujímavé sú napríklad tie piesne, kde sa ozýva ľudová poetika v spojení s rebelskou tematikou.

*Na smolinskej veži
tri kosírki visá,
jeden dostat mosím,
jeden dostat mosím,
čo ket ma obesá.*

*Ket ma obesíte,
obeste ma v hájku,
dze chodzá difčence,
dze chodzá dzifčence
večer na fialku.*

*Tí smolinskí hradní páni
sú srdca tvrdého,
ket sa oni podnapijú
vínka červeného,*

*na stoličke sedzá,
tak sa oni radzá,
keréhože šuhajka
na tú vojnu chycá.*

*Bohatého to je škoda,
mosí robit doma
a chudobní, nepovolní
mosí íť do vojn.
Moj tatíček starí,
z roboti ugnávení
a ket im mam pomáhati,
na vojnu mosím íť.*

Piesňová tvorba samozrejme neobišla lásku a prirodzene ani víno, či velebnú krásu kraja. Z mnohých vyberáme:

*Pime vinéčko, dobré je,
ej, kdo že nám ho naleje,
naleje nám ho dzívečka
ej, z dubového súdečka.*

*Ej, orešanské vínečko,
to je na moje srdéčko,
červené len na predední,
pre naše dušné spasení.*

*Zajedzme si, vipime si,
dokát žijeme,
šak po smrci nikdi vácej
neupijeme,
ledakerí hrob premokne
vodička mútná
a to bude pijatika
veru nechutná.*

*Ve smolincách na rínečku,
bijú sa tam za dzívečku,
pre kerú, za kerú,
kerá nosí šnuruvačku červenú.*

*Gdo neverí, nech tam beží,
vet tam ešte šabla leží,
šablička krvavá,
umíva hu moja milá slzáma.*

*Umívala, ucírala,
prežalostne zaplakala,
bože mój, oče mój,
falešní je ve Smolincách frajír mój.*

*Neštišské dzífčence
pekne sukne nosá,
ket uvidza prešvárného chlapca
pre boha ho prosá.*

*Prešváрни mládenec,
daj nám zahrát tanec,
šak ti potom budeš vedzet,
kerá strací venec.*

*Ej, hore po Smolincách,
čo gulu gúľil,
neni tam mládenec, horeháj,
čo by sa mi lúbil, naozaj.*

*Ej, našlo bi sa, našlo,
sedemdesát sedem,
ale ich prevíši, horeháj,
ten šuhajko jeden, naozaj.*

*Ej, prevíši, prevíši,
ale len v nedzeli,
ket má oblečenú, horeháj,
smolínskú košelu, naozaj.*

*Ej, smolínskú košelu,
šabačákof širák,
chodzí po Smolinách, horeháj,
jak obecní buják, naozaj.*



ZBORNÍK PIESNÍ

1. NA SMOLINSKEJ VEŽI



Na smo-lin - skej ve-ži tri ko - sír-ki vi - sá,



je-den do-stat mo-sím, je-den do-stat mo-sím,

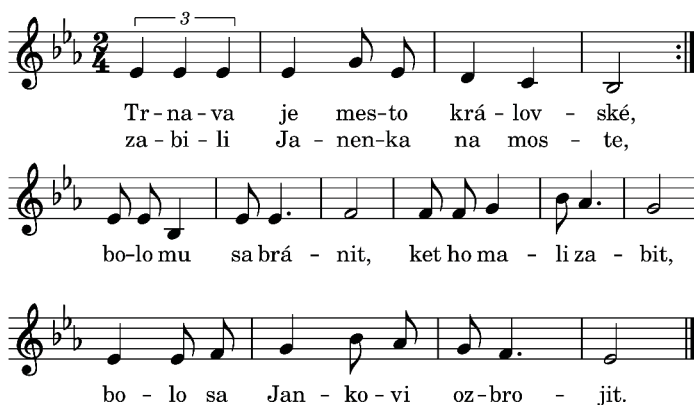


čo ket ma o - be - sá.

*Na smolinskej veži
tri kosírki visá,
jeden dostat mosím,
jeden dostat mosím,
čo ket ma obesá.*

*Ket ma obesíte,
obeste ma v hájku,
dze chodzá difčence,
dze chodzá dzifčence
večer na fialku.*

2. TRNAVA JE MESTO KRÁLOVSKÉ



Tr - na - va je mes - to krá - lov - ské,
za - bi - li Ja - nen - ka na mos - te,
bo - lo mu sa brá - nit, ket ho ma - li za - bit,
bo - lo sa Jan - ko - vi oz - bro - jit.

*Trnava je mesto kráľovské,
zabili Janenka na moste,
bolo sa mu brániť,
ket ho mali zabíť,
bolo sa Jankovi ozbrojiť.*

*Kebi to má milá malo biť,
račik sa mosíme opustiť,
kebich k vám chodzíval,
s tebu sa tešíval,
červené jablčko bich ti dal.*

*Nechodz k nám Janenko po horách,
lež prindzi na konoch po lúkach,
lebo ta tam stríhnu,
koníčkov ci veznú
a teba, duša má, zabijú.*

3. TÍ SMOLINSKÍ HRADNÍ PÁNI



*Tí smolinskí hradní páni
sú srdca tvrdého,
ket sa oni podnapijú
vínka červeného,
na stoličke sedzá,
tak sa oni radzá,
keréhože šuhajčka
na tú vojnu chicá.*

*Bohatého to je škoda,
mosí robit doma
a chudobní, nepovolní
mosí íť do vojni.
Moj tatíček starí,
z roboti ugnávení
a ket im mám pomáhati,
na vojnu mosím íť.*

4. V TEM SMOLINSKÉM CINTERÍČKU



V tem smo - lin - ském cin - te - říč - ku lip - ka ze - le -



ná, pod nú se - dzá mlá - den - ci aj pa - nen - ky



pod - ven - ci, mu - zi - ka im hrá.

*/: V tem smolinském cinteríčku lipka zelená, :/
pod nú sedzá mládenci aj panenki pod venci,
muzika im hrá.*

*/: A tá naša suseda peknú dcéru má, :/
zeberme sa, mi chlapci, šak sme šeci jednací,
ona nám ju dá.*

*Išél šuhaj susedovím dzífča namlúvat,
ona išla k richtárovi nanho žaluvat,
pán richtárko, chichte ho,
do žalára dajte ho,
on si ma sce zát.*

5. NEŠTIŠSKÉ DZIFČENCE



Neš-tiš - ské dzif-čen - ce pek-né suk-ne



no - sá, ket u - vi - dzá pre-švár-ne - ho



chlap - ca, pre-bo - ha ho pro - sá.

*Neštišské dzifčence
pekne sukne nosá,
ket uvidzá prešvárného chlapca
preboha ho prosá.*

*Prešváрни mládenec,
daj nám zahrát tanec,
šak ti potom budeš vedzet,
kerá strací venec.*

6. V OREŠANSKÉM KOSTELÍČKU



V o - re - šan - ském kos - te - lič - ku,



v o - re - šan - ském kos - te - le, naš - lo dzif - ča



za ol - tá - rom, naš - lo dzif - ča za ol - tá - rom



dva strí - br - né prs - te - ne, prs - te - ne.

*V orešanském kostelíčku, v orešanském kostele
:/ našlo dzifča za oltárom :/ dva stríbrné prstene.*

*Jeden sa jej na prst šikel a ten druhí milému,
:/ ket pojdeme od oltára :/ dáme jeden druhému.*

*Štiri kosi nakuvané a tá páta brinčala,
:/ rada bi sa vidávala :/ susedova frndula.*

*Frnda, frnda, frndulička, nebudeš sa vidávat,
:/ odeberú ci Janička, :/ budeš za ním banuvat.*

7. OREŠANSKÉ VRŠKI HOLÉ



O-re - šan-ské vrš-ki ho-lé, ne-bu - deš ti



dzif - ča mo - je, ve - ru ne - bu - deš,



to si ne - mis - li, že bi sme mi



spo - lu na so - báš iš - li.

*Orešanské vrški holé, nebudeš ti dzifča moje,
veru nebudeš, to si nemisli,
že bi sme mi spolu na sobáš išli.*

*Nebudeš ti rozkazuvat a po chlapcoch odkazuvat,
veru nebudeš, to si nemisli,
že bi sme mi spolu na sobáš išli.*

8. ZAJEDZME SI, VIPIME SI



Za - jedz - me si, vi - pi - me si,
šak po smr - ci nig - di vá - cej



do - kád ži - je - me,
ne - u - pi - je - me,



le - da - ke - rí hrob pre - mok - ne



vo-dič-ka mút-na, a to bu-de pi-ja-ti-ka



ve - ru ne - chut - ná.

*Zajedzme si, vypime si,
dokát žijeme,
šak po smrci nikdy vácej
neupijeme,
ledakerý hrob premokne
vodička mútná
a to bude pijatika
veru nechutná.*

9. PIME VÍNEČKO, DOBRÉ JE



*Pime vínečko, dobré je,
héj, gdože nám ho naleje,
naleje nám ho dzívečka,
ej, z dubového súdečka.*

TUTO ŽIJEM – TUTO MREM
Zborníček pre 30. ročník ZFMS

Autor: Pavol Novák
Zodpovedný redaktor: Tatjana Lesajová
Vydalo: Krajské osvetové stredisko Bratislava, 1989
Náklad: 1000 ks
Počet strán: 24
Tlač 1. vydania: KOS, oddelenie v Hlohovci
Nepredajné!

2. vydanie (elektronická publikácia) pri príležitosti Medzinárodného folklórneho festivalu MYJAVA 2024 vydalo Centrum tradičnej kultúry v Myjave v roku 2024

Pripravila a obálku navrhla: Katarína Mičicová
Odborná spolupráca: Jan Karlík, Peter Obuch
Miesto 2. vydania: Myjava



CENTRUM TRADIČNEJ
KULTÚRY V MYJAVE

